

References

1. Дівович Семен. Разговор Великороссии с Малороссиею [Електронний ресурс] / Семен Дівович. – Режим доступу: http://litopys.org.ua/old18/old18_31.htm. – Назва з екрана.
2. Оглоблин О. П. Люди старої України / О. П. Оглоблин. – Мюнхен : Дніпрова хвиля, 1959. – 328 с.
3. Аполлонова лютня: київські поети 17–18 ст. / ред. В. Крехотня. – К. : Молодь, 1982. – 310 с.
4. Апанович О. М. Ще одне джерело з історії України XVIII сторіччя [Електронний ресурс] / О. М. Апанович. – Режим доступу: <http://izbornyk.org.ua/chernlet/chem05.htm>. – Назва з екрана.
5. Апанович О. М. Військові канцеляристи – вихованці Києво-Могилянської академії / О. М. Апанович // Києво-Могилянська академія в історії України. Тези доповідей міжнародної наукової конференції. – К. : НаУКМА, 1995. – С. 39–40.

Данченко М. Л.

УКРАЇНСЬКИЙ ПАТРІОТИЧНИЙ НАРАТИВ У XVIII СТОЛІТТІ – ПЕРЕХІД ВІД УКРАЇНСЬКОГО БАРОКО ДО РОСІЙСЬКОГО КЛАСИЦИЗМУ

Статтю присвячено проблемі сприйняття України і Росії в українському полемічному дискурсі XVIII століття. Предмет дослідження – поема козацького канцеляриста Семена Дівовича «Разговор Великороссии с Малороссией». Поема є цікавою як останній зразок українського літературного бароко, оскільки наступного після її написання року інститут українського гетьманства було скасовано. Це джерело досліджено в аспекті переходу європейських літератур від бароко до класицизму, і за матеріал для такого порівняння використано поему Василя Капніста «Ода на рабство», написану на двадцять років пізніше. На матеріалі порівняння цих двох поем ми можемо простежити, як театралізований дискурс полеміки між двома країнами, властивий бароко, за двадцять років змінюється на дискурс помірної громадянської критики закріпачення вільних людей, властивий стилю класицизму.

Ключові слова: українське бароко, класицизм, Семен Дівович, Василь Капніст.

Матеріал надійшов 29.06.2017

УДК 1"652"(510+470):221.7

Капранов С. В.

ВИПУСКНИК КИЇВСЬКОЇ ДУХОВНОЇ АКАДЕМІЇ ДАНИЇЛ КОНІСІ ЯК ІНТЕРПРЕТАТОР КИТАЙСЬКОЇ ФІЛОСОФСЬКОЇ ДУМКИ

Статтю присвячено інтерпретації китайської філософської думки у спадщині випускника Київської духовної академії Конісі Масутаро (у хрещенні Даниїл Конісі). Розглянуто переклади конфуціанських («Да сюе», «Чжун юн» та «Сяо цзін») і даоського («Дао де цзін») канонічних текстів російською мовою, виконані Конісі у 1892–1896 рр., а також його статтю про філософію Лао-цзи, написану в той самий період. Вперше зроблено спробу проаналізувати весь зазначений корпус текстів як єдине ціле. Особливу увагу приділено питанню про вплив Л. М. Толстого на китаєзнавчі праці Конісі. Показано новаторський характер діяльності Конісі як перекладача та інтерпретатора китайської філософії, запропоновано нову оцінку його внеску в діалог філософських культур Заходу і Сходу.

Ключові слова: китайська філософія, конфуціанство, даосизм, китаєзнавство, діалог культур, Конісі Масутаро.

Конісі Масутаро (小西増太郎, 1862–1940), у хрещенні Даниїл Конісі (або Коніссі), є найвідомішим із православних японців – випускників Київської

духовної академії. В основному його згадують або як перекладача і популяризатора творчості Л. М. Толстого у Японії, або, в контексті історії

православ'я в Японії, як людину з кола святи-теля Миколая Японського [3, с. 196, 205; 4, с. 82–83, 90; 13; 20; 22, р. 239–259]. Значно рідше згадують Конісі як одного з перших перекладачів книги «Дао де цзін» російською мовою – здебільшого знов-таки у зв'язку з Толстим [7; 12; 21, с. 189]. При цьому сама особистість Конісі – інтелектуала, який пройшов складний шлях духовних пошуків від православ'я до толстовства і протестантизму – залишається в тіні великих сучасників і майже ніколи не стає об'єктом дослідження сама по собі. Винятком є статті Сугіі Муцуру [24] та священника Андрія Ухтомського [19], що мають біографічний характер. Чималий творчий спадок, залишений Конісі, здебільшого розпорошений по рідкісних нині періодичних виданнях кінця ХІХ – початку ХХ ст. і ще чекає на свого дослідника. Ми ж у цій статті розглянемо лише одну сторону діяльності Конісі – його переклади і дослідження китайських філософських текстів.

Направлений на навчання до Києва 1887 р. по закінченні Токійської православної духовної семінарії, Конісі 1892 р. закінчив Київську духовну академію й отримав ступінь кандидата богослов'я. Того ж року він вступив вільним слухачем до Московського університету, де вивчав філософію та психологію під керівництвом М. Я. Грота та Л. М. Лопатіна, познайомився з Л. М. Толстим. Саме в цей період Конісі звертається до китайської філософської класики. Крім згаданого вище «Дао де цзіну», він перекладає російською мовою три конфуціанські канонічні тексти – «Да сюе», «Чжун юн» та «Сяо цзін», та пише велику статтю, присвячену філософії Лао-цзи.

Переклад «Дао де цзіну», виконаний Конісі, витримав багато перевидань, а нещодавно був навіть перекладений японською мовою і виданий із паралельним російським текстом під назвою «Толстовське видання Лао-цзи» [25]. Інші ж праці сьогодні практично забуті – про них немає згадок навіть у присвяченій Конісі статті в російському енциклопедичному словнику з китайської філософії [7]. Переклад «Чжун юну», щоправда, перевидав у 2003 р. А. Є. Лук'янов разом з іншими російськими перекладами цієї пам'ятки [16]. Цей переклад згадано також у книзі «Конфуцианское “Четверокнижие”» [10, с. 127]; проте у цьому ж виданні в огляді перекладів «Да сюе» російською мовою перекладу Конісі немає, хоча там вказано навіть переклад П. А. Буланже (1903 р.), зроблений з англійської [10, с. 81]. Переклад «Сяо цзіну», схоже,

забутий зовсім. Немає й досліджень, де було б розглянуто весь корпус згаданих вище праць як ціле.

Хоча переклади Конісі в наш час виглядають недосконалими й застарілими з точки зору академічної синології, вони, проте, мають значну історичну цінність як пам'ятки своєї доби й свідчення діалогу двох філософських культур – європейської та східноазійської. Особливість цих перекладів полягає в тому, що їх зробив носій японської (а отже, до певної міри й китайської) традиції, який також глибоко засвоїв і західну (християнську). Тут Конісі, за всієї відмінності масштабів діяльності, можна поставити поруч із його знаменитим сучасником Д. Т. Судзукі (1870–1966), який 1897 р. працював разом з американським сходознавцем П. Карусом над перекладом «Дао де цзіну»* [2, с. 18] – майже тоді ж, коли Конісі перекладав цей трактат російською. Доречно тут згадати й інших японців – Нітобе Інадзо (1862–1933), Окакуру Тенсіна (1862–1913) тощо, – які взяли на себе місію знайти Захід із власною культурою у той час, коли їхня країна жадібно засвоювала культуру Європи та США.

О. Й. Шифман дає таку характеристику Конісі: «Глибоко освічена, ерудована людина, блискучий знавець японської та китайської культури» [20]. На наш погляд, це перебільшення: освіта Конісі у згаданій царині обмежувалася рівнем тогочасної японської середньої школи, адже у Києві він навряд чи міг підвищувати рівень своїх сходознавчих знань. Не випадково всі перекладені ним тексти входили до програми традиційної шкільної освіти в Китаї та Японії. Проте, народжений до Реставрації Мейдзі й вихований у глухій провінції, в родині хоч і незнатній, але досить-таки освіченій у традиційному сенсі (його бабуся була вчителькою каліграфії [13]), Конісі, безумовно, сформувався як особистість в атмосфері старої конфуціанської культури, що не могло не вплинути на його праці.

Розглянемо стисло, наскільки дозволяють рамки цієї статті, кожену працю Конісі зокрема. Почнемо з перекладів конфуціанської класики, а далі перейдемо до даологічних праць. Першим (1893 р.) було опубліковано переклад «Да сюе» під назвою «Велика наука Конфуція» [1]. Це найкоротший із конфуціанських канонічних текстів (він містить лише 1755 ієрогліфів), проте

* Цікаво, що цим перекладом пізніше користувався Л. Толстой [12].

дуже важливий – саме з нього починали вивчати весь канон [10, с. 75]. А. І. Кобзєв назвав його «конфуціанським катехізисом» [6]. Такого значення «Да сюе» надав Чжу Сі (1130–1200), найвидатніший філософ-неоконфуціанець, який, зокрема, реформував канон, виділивши в ньому дві групи текстів – Чотирикнижжя та П'ятиканоння, і поставив «Да сюе» на чолі першого з них. На той час існувало кілька російських перекладів «Да сюе», з них було опубліковано два – переклад Д. І. Фонвізіна з французької (1779) та О. Л. Леонтєва з китайської та маньчжурської мов (1780) [10, с. 81]. Проте обидва вони, ясна річ, на кінець ХІХ ст. вже застаріли.

Переклад Конісі містить передмову та коментарі Чжу Сі (ім'я якого наведено в японській вимові – Сю Кі). У редакційній примітці вказано, що переклад зроблено з китайського оригіналу [1, с. 25]. Публікація містить також передмову самого Конісі, датовану 29 жовтня 1892 р., що дає змогу датувати цим самим роком і весь переклад *. У передмові Конісі говорить про давнину і безперервність китайської культурної традиції та важливість її вивчення, вказує на визначальну роль Конфуція, «великого генія далекого Сходу», у збереженні цієї традиції [1, с. 25–26]. «Да сюе» Конісі називає «вступним трактатом конфуціанської моралі», «чудовим вступом для вивчення конфуціанства взагалі» [1, с. 26–27]. Щодо авторства тексту він зазначає лише, що це питання добре висвітлено Чжу Сі у передмові [1, с. 27]. Проте у перекладі Конісі з невідомої причини пропущено частину фрази, де Чжу Сі говорить про роль Цзен-ци у збереженні істинної традиції, і залишено лише твердження, що «Велика наука» була викладена самим Конфуцієм [1, с. 29; пор.: 10, с. 89]. Завершується передмова короткою довідкою про Чжу Сі. У передмові Конісі також, що важливо, повідомляє про свій план перекласти весь конфуціанський канон («священні книги») і наводить список цих книг. Він вартий уваги, тому наведемо його цілком: «Велика наука, Середина, Діалектика (зібрання висловів Конфуція та його учнів), Моосі, Сікінг (зібрання народних пісень, зроблене Конфуцієм), Ікінг (тут викладене абстрактне світоспоглядання давніх китайців), Сьокінг, Лекінг (у цих книгах написано про обряди), та Весна і осінь (історія династії Сіу, написана Конфуцієм)» [1, с. 27]. Це, відповідно, «Да сюе», «Чжун юн», «Лунь

юй», «Мен-ци», «Ші цзін», «І цзін», «Шу цзін», «Лі цзі» та «Чунь цю», тобто Чотирикнижжя та П'ятиканоння у версії Чжу Сі. Одразу впадає в око, що назви чотирьох книг перекладено, а інші наведено в транскрипції, причому одна назва – у японській вимові («Моосі» – «Мен-ци»), три – у китайській згідно з прийнятою на той час транскрипцією («Лекінг» замість «Лікінг», можливо, помилка друку), і одна («Сьокінг») – у мішаній японо-китайській вимові (*сьо* замість китайського *шу*). Ймовірно, Конісі залишив без перекладу назви, які йому було складно перекласти. Суміш китайських і японських варіантів у транскрибованих назвах, загалом притаманну працям Конісі, легко пояснити: він, як це й досі прийнято в Японії, читав китайську класику, користуючись японськими читаннями ієрогліфів. Китайську ж вимову назв він брав, схоже, з доступних йому західних праць.

Відзначимо ще кілька цікавих моментів. Насамперед, «Лунь юй» перекладено як «Діалектика»; наскільки нам відомо, таким чином назву цієї пам'ятки більше не перекладав ніхто. Вочевидь, тут ідеться про етимологічне значення слова: грецькою *діалектіка* – «мистецтво вести бесіду або суперечку» **, оскільки діалектика у філософському сенсі не є характерною рисою цього тексту (на відміну від «Дао де цзін»). Далі, «І цзін» («Ікінг») Конісі розглядає як виклад «абстрактного світоспоглядання давніх китайців», тобто як філософський або протофілософський текст, а не як посібник із ворожби. Нарешті, «Шу цзін» («Сьокінг») Конісі відносить до книг про обряди, хоча це збірник промов, наказів тощо давньокитайських царів та високопосадовців. Можна припустити, що Конісі, згідно з японською традицією й панівним дискурсом доби Мейдзі, розглядав управління державою та ритуал як єдине ціле.

Не може не здивувати невисока оцінка Чжу Сі як мислителя: «Він писав і мислив цілком згідно зі вченням Конфуція. Тому філософсько-моральні його думки не відрізняються ані оригінальністю, ані новизною думки та методу. Зате у тлумаченнях китайських священних книг він є просто незрівнянний. Його тлумачення відрізняє простота, ясність та ортодоксія» [1, с. 27–28]. І це про одного з найвидатніших філософів Китаю, з ім'ям якого пов'язана ціла епоха в історії східноазійської філософської думки! Це можна пояснити, по-перше, знайомством Конісі лише

* Якщо Конісі познайомився з Толстим у листопаді 1892 р. (див. нижче), то на переклад «Да сюе» великий російський письменник вплинути не міг.

** Відомо, що Конісі не вивчав у КДА стародавніх мов [19, с. 202]. Проте він цілком міг знати етимологію основних філософських термінів.

з коментарями Чжу Сі до канонічних текстів. По-друге, в Японії доби Токугава (1603–1868 рр.) чжусіанство було офіційною ідеологією, і тому його вважали найбільш ортодоксальним напрямом конфуціанства; таке ставлення, звісно, зберігалось і на початку доби Мейдзі, надто у провінції.

Через два роки (1895 р.) вийшов переклад другої книги Чотирикнижжя – «Чжун юн» [15] з коротким вступним словом та примітками Конісі. Публікація також містить передмову Чжу Сі, а в примітках наведено деякі коментарі цього ж філософа. Це був другий опублікований переклад «Чжун юну» російською мовою після перекладу Леонтєєва (1784 р.) [10, с. 127]. Конісі вважає автором книги, цілком згідно з традицією, онука Конфуція Цзи Си (у японській вимові – Сісі), а головною темою – вчення про золоту середину [15, с. 381–382]. До передмови додано розлогу редакційну примітку, де викладено тлумачення назви книги та її головні ідеї згідно з французьким сходознавцем Гійомом Потьє (1801–1873). Передмову не датовано, проте зазначено, що переклад зроблено з примірника, який зберігався у бібліотеці Московського університету під номером Петр. 428 [15, с. 382]; отже, текст перекладено до повернення Конісі на батьківщину, тобто до жовтня 1893 р.

Третій і останній з перекладів конфуціанських канонічних книг, виконаних Конісі, – «Книгу про вшанування батьків» («Сяо цзін») [5] – було опубліковано 1896 р. Він, як і попередні, був зроблений з китайського оригіналу, проте з якого саме видання, не вказано. «Сяо цзін» не входить до чжусіанської версії канону, проте входить до іншої – Тринадцятикнижжя. Він також посідав важливе місце у традиційній системі освіти, слугуючи містком між Чотирикнижжям і П'яти- або Шестиканонням [18, с. 56]. Цей текст віддавна мав особливу пошану в Японії [23, р. 12–13]. Переклад Конісі, наскільки нам відомо, досі залишається єдиним повним перекладом «Сяо цзіну» російською мовою.

Передмова датована 25 листопада 1895 р., й написана, як зазначено, у Токіо. Конісі в ній твердить, що перекладений ним текст містить «частину вчення Конфуція... про суспільну та сімейну мораль», хоча й зауважує, що засади «пошани до батьків» походять із народного світогляду, і Конфуцій їх лише розвинув і намагався обґрунтувати [5, с. 265]. Далі Конісі розглядає питання походження тексту. Він цитує думку

китайського вченого на ім'я Токумей (імовірно, йдеться про Лу Деміна, япон. Ріку Токумей, бл. 560–630 рр.), що зміст книги був викладений Конфуцієм його учневі Цзен-цзи (япон. Со-сі) [5, с. 265]. Згадуючи про сумніви деяких неіменуваних китайських вчених щодо справжності «Сяо цзіну», Конісі, однак, обстоює думку, що текст може містити усну традицію, яка походить від Конфуція, й записану пізніше, й посилається при цьому на думку Чжу Сі, а також на збірник III ст. до н. е., назву якого не вказує [5, с. 266]. Переклад супроводжує невелика кількість приміток.

Паралельно з перекладами конфуціанських канонів Конісі звертається й до даоської думки. 30 січня 1893 р. він прочитав повідомлення про Лао-цзи на засіданні Психологічного товариства у Москві [14]. Під час обговорення Конісі, зокрема, стверджував, що Конфуцій «справив згубний вплив на розвиток китайського народу, і щодо цього не може заслуговувати на симпатію». Річ у тім, що «Конфуцій не визнавав нічого надчуттєвого. Коли його спитали, чи існує Божество, він відповів: “можливо”». Конісі робить висновок: «Бувши геніальною людиною, Конфуцій могутньою рукою повернув розвиток китайського народу назад і зупинив його» [14, с. 115]. Як бачимо, для Конісі прогрес полягав у формуванні ідеалістичної філософії і, певне, теїстичних уявлень про Бога, що не дивно для християнина.

Зазначене повідомлення лягло в основу єдиної наукової статті Конісі, присвяченої китайській філософії – «Філософія Лаосі», опублікованої у двох частинах у 1893–1894 рр. [8; 9]. На початку статті, полемізуючи з відомим китайським вченим В. П. Васильєвим (1818–1900), Конісі доводить, що «Дао де цзін» (у Конісі – «Тао те кінг») написав Лао-цзи (Лаосі), який жив раніше за Конфуція [8, с. 27–32], і що вчення першого («лаосизм») не має нічого спільного з буддизмом [8, с. 32–34]. Джерела філософії Лао-цзи дослідник вбачає в індивідуальних особливостях розуму філософа та в історичних умовах існування сучасного йому Китаю [8, с. 42]. У «Дао де цзіні» Конісі знаходить струнку філософську систему, у якій виділяє дві частини – етику та метафізику. Особливо високо оцінює дослідник першу: «До появи християнства не було такого піднесеного і стрункого морального вчення, як система Лаосі» [9, с. 373].

Конісі знаходить спільні ідеї у вченнях Лао-цзи та Толстого – а саме поступовість морального

самовдосконалення та важливість утримання на першому етапі [9, с. 368]. Зауважимо, що це – єдина згадка про російського письменника у статті. Значно більше місця приділено в ній порівнянню Лао-цзи з античними філософами – Гераклітом, Анаксагором, Сократом, Платоном тощо [8, с. 42–43; 9, с. 378]. Висновок Конісі такий: «...Метафізична система, розроблена Лаосі, є послідовним і цілісним вченням про єдину Верховну Істоту, подібним до того, до якого піднеслася грецька філософія в добу свого розквіту. Але перевага Лаосі в тому, що він один, силою власного розуму, розвинув вчення, до якого грецька філософія дійшла лише сукупними зусиллями і в історичному зростанні» [9, с. 376].

Згадано у статті й Конфуція. Його оцінка тут не настільки критична, як висловлена на засіданні Психологічного товариства. Конфуцій, зазначає Конісі, не створив власного вчення, а лише розвинув попередню традицію: «Він, поза сумнівом, зробив для своєї країни велику справу, з'ясувавши точно, в чому полягало моральне вчення блаженніших царів, і ствердивши своїм авторитетом на багато віків ідеали морального життя, створені народом протягом попередніх століть»* [8, с. 29].

Одразу ж після другої частини статті про філософію Лао-цзи, у тому ж самому номері журналу «Вопросы философии и психологии» за травень 1894 р. було надруковано й переклад «Дао де цзіну» – як зазначено у редакційній примітці, стаття є вступною до нього [17, с. 380]. Як вже було сказано вище, цей переклад є найвідомішим із усіх китайських праць Конісі. Це був перший опублікований переклад цієї важливої пам'ятки давньокитайської думки російською мовою [21, с. 189]. Переклад було зроблено за дорученням редакції з китайського видання, що зберігалось в Рум'янцевському музеї в Москві. У примітці згадано, що перекладач користувався також японськими виданнями «Дао де цзіну» (якими саме, не поточено), та французьким виданням Ст. Жюльєна [17, с. 380].

Переклад був перевиданий 1913 р.** окремою книжкою, без згаданої вище вступної статті Конісі, але з розлогими примітками – фактично, післямовою – письменника і богослова

* Згадка про «вчення блаженніших царів» – данина китайській традиції, а апеляція до народних ідеалів, вочевидь, є наслідком західної освіти.

** Є відомості про перевидання 1909 р. [7; 21, с. 189], проте нам його знайти не пощастило.

С. М. Дуриліна (1886–1954) [11]. У цьому виданні зазначено: «за редакцією Л. М. Толстого». На початку книжки розміщено невелику «передмову перекладача», датовану 25 лютого 1912 р., де Конісі пише, що в листопаді 1895 р. Толстой, дізнавшись про його працю над перекладом «Дао де цзіну», запропонував допомогу. «Я ходив до нього з перекладом “Тао-те-кінга” протягом чотирьох місяців; Лев Миколайович порівнював його з англійським, німецьким і французьким перекладами і встановлював тексти перекладу тієї чи іншої глави. Так мій переклад було закінчено й вперше надруковано на сторінках журналу “Вопросы философии и психологии”», – завершує свою розповідь Конісі [11, с. 4].

Перше, що впадає в око в цій передмові, – фактична помилка в даті (1895 р. замість 1892 р.), на що звернув увагу Накамото Нобуюкі [13; 19, с. 206]. Проте цікавіше, що у першій публікації перекладу не було жодної згадки про редакцію Толстого; текст, однак, в обох виданнях майже однаковий. Щоби пояснити цю суперечність, потрібні спеціальні дослідження, тому ми обмежимося лише деякими попередніми міркуваннями. У 1892–1893 рр. Конісі сперечався з Толстим, не погоджуючись з його оцінкою православ'я, однак через кілька років після повернення до Японії повністю перейшов на толстовські позиції [19, с. 208]. Тож у 1912 р. перекладач «Дао де цзіну» був уже переконаним толстовцем, і йому хотілося підкреслити співпрацю зі своїм вчителем. Крім того, зрозуміло, що видання «за редакцією Толстого» мало значно більше шансів на успіх у читача, аніж просто переклад маловідомого японського вченого. Толстого вже не було в живих, і заперечити він не міг; та якщо би переклад Конісі його задовільняв, навряд чи він продовжив би працю над власними перекладами висловів Лао-цзи з європейських мов, виданими у 1903 та 1910 рр. [12].

Передмова до видання перекладу «Дао де цзіну» 1913 р. поставила крапку в дослідженнях китайської філософії Конісі. Більше він до цієї теми не повертався. Лишився незавершеним його амбітний проект повного перекладу конфуціанського канону російською мовою. Можливо, Конісі відчув, що йому бракує для цього знань. Можливо, він поступово втратив цікавість до конфуціанства й даосизму через захоплення толстовством, у якому знайшов відповіді на всі екзистенційні питання. Але, вочевидь, Конісі був за покликанням посередником

у діалозі культур – якщо в Росії він почувався представником Сходу, то в Японії вважав за потрібне популяризувати творчість Толстого.

Хоч би там як, Конісі зробив вагомий внесок у знайомство інтелектуальних кіл Російської імперії з класичною китайською філософією. Насамперед, його діяльність мала піонерський характер: деякі його переклади були першими опублікованими перекладами відповідних текстів російською мовою («Дао де цзін», «Сяо цзін»); в інших випадках попередні переклади, видані за сторіччя до того, на той час уже застаріли. Важливо також, що його праці були опубліковані у солідному науковому часописі, присвяченому філософії та психології, а не у спеціалізованому сходознавчому виданні, що значно розширювало їхню аудиторію. Крім того, таким чином китайську класику було введено до загального філософського дискурсу.

Конісі розглядав тексти, які перекладав і досліджував, саме як філософські, а не релігійні чи художні. Він порівнював китайську філософію з античною і обстоював пріоритети першої, що не було типовим для тогочасної західної думки. Він також намагався у рамках наукового критич-

ного підходу обстоювати традиційну точку зору – зокрема, у питаннях авторства текстів. У центрі уваги Конісі були два генії – Лао-цзи і Конфуцій: перший здійснив новаторський прорив в етиці та метафізиці, наблизившись впритул до християнства, другий зберіг і розвинув традицію стародавніх мудреців, але перешкодив духовному поступу Китаю.

Наше дослідження, безумовно, не є вичерпним. Щоби виявити особливості тлумачення Конісі китайської філософської класики, потрібен аналіз його перекладів, порівняння їх як з оригіналами, так і з наявними на той час перекладами європейськими мовами. На особливу увагу, на наш погляд, заслуговує даологічна спадщина Конісі. Окрема проблема, яка потребує подальшого вивчення, – це ступінь впливу Толстого на Конісі: у своїх китаєзнавчих публікаціях Конісі майже не згадує Толстого (крім зазначених вище випадків); не згадано про нього й у протоколі засідання Психологічного товариства, де молодий японський вчений виступив із повідомленням про Лао-цзи. У будь-якому разі Конісі слід розглядати як самостійного вченого і мислителя, а не зводити зводити його роль до простого помічника Толстого.

Список літератури

1. Великая наука Конфуция. Пер. с предисловием Д. П. Конисси // Вопросы философии и психологии. – 1893. – Год IV, кн. 1 (16). – С. 25–40.
2. Джинджолия Б. И. Вопросание и просветление в учении Д. Т. Судзуки / Б. И. Джинджолия. – Екатеринбург : Изд-во Уральского ун-та, 2005. – 138 с.
3. Иванова Г. Д. Архиепископ Николай и его японские ученики / Г. Д. Иванова // Из истории общественной мысли Японии XVIII–XIX вв. – М. : Наука, 1990. – С. 192–211.
4. Иванова Г. Д. Русские в Японии XIX – начала XX в. Несколько портретов / Г. Д. Иванова. – М. : Наука, 1993. – 170 с.
5. Книга о почитании родителей. Пер. с кит. Д. П. Конисси // Вопросы философии и психологии. – 1896. – Год VII, кн. 3 (33). – С. 265–276.
6. Кобзев А. Конфуцианский катехизис / Артем Кобзев // Все-свет. – 1989. – № 10. – С. 57–60.
7. Конисси Масутаро // Китайская философия. Энциклопедический словарь. – М. : Мысль, 1994. – С. 148.
8. Конисси Д. Философия Лаоси / Даниил Конисси // Вопросы философии и психологии. – 1893. – Год IV, кн. 3 (18). – С. 27–45.
9. Конисси Д. Философия Лаоси (Окончание) / Даниил Конисси // Вопросы философии и психологии. – 1894. – Год V, кн. 3 (23). – С. 363–379.
10. Конфуцианское «Четверокнижие» («Сы шу») / пер. с кит. и коммент. А. И. Кобзева, А. Е. Лукьянова, Л. С. Переломова, П. С. Попова при участии В. М. Майорова ; вступит. ст. Л. С. Переломова. – М. : Вост. лит., 2004. – 431 с.
11. Лао Си. Тао-те-кинг, или писание о нравственности / Лао Си ; под ред. Л. Н. Толстого ; пер. с кит. проф. ун-та в Киото Д. П. Конисси ; примечаниями снабдил С. Н. Дурьлин. – М., 1913. – 72 с.
12. Мышинский А. Л. Лев Толстой и Лао-цзы [Электронный ресурс] / А. Л. Мышинский // Общество и государство в Китае. – Т. XLV. – Ч. 1. – М. : Федеральное государственное бюджетное учреждение науки Институт востоковедения Российской академии наук (ИВ РАН), 2015. – С. 656–671. – Режим доступа: http://www.synologia.ru/a/%D0%9B%D0%B5%D0%B2_%D0%A2%D0%BE%D0%BB%D1%81%D1%82%D0%BE%D0%B9_%D0%B8_%D0%9B%D0%B0%D0%BE-%D1%86%D0%B7%D1%8B. – Заглавие с экрана.
13. Накамото Нобуюки. Толстой и Лао-цзы: преемники идей Л. Н. Толстого в Японии / Накамото Нобуюки [Электронный ресурс] // Печатный Двор 2001–2010. Дальний Восток России. – Владивосток : Издательство «Дальнаука» ДВО РАН, 2012. – С. 144–151. – Режим доступа: <http://www.jp-club.ru/tolstoj-i-lao-czy-preemniki-idej-l-n-tolstogo-v-yaoponii/>. – Заглавие с экрана.
14. Протокол заседания 30 января 1893 года // Вопросы философии и психологии. – 1893. – Год IV, кн. 2 (17). – С. 114–116.
15. «Средина и постоянство» (Священная книга последователей Конфуция). Пер. с кит. Д. П. Конисси // Вопросы философии и психологии. – 1895. – Год VI, кн. 4 (29). – С. 381–403.
16. «Средина и постоянство» (Священная книга последователей Конфуция). Пер. и примеч. Д. Конисси // Конфуцианский трактат «Чжун юн»: переводы и исследования. – М. : Восточная литература, 2003. – С. 6–28.

17. Тао те кинг Лаоси. Пер. с кит. Д. П. Конисси // Вопросы философии и психологии. – 1894. – Год V, кн. 3 (23). – С. 380–408.
18. Троесловие (Сань-цзы-цзин) / пер. с кит., предисл. и коммент. Ю. М. Галеновича. – М. : СПСЛ, Русская панорама, 2012. – 296 с.
19. Ухтомский А. Даниил Кониси – японский студент в Киевской духовной академии / Священник Андрей Ухтомский // Труды Київської духовної академії. – К., 2015. – № 22. – С. 200–218.
20. Шифман А. И. Лев Толстой и Восток [Электронный ресурс] / А. И. Шифман. – М. : Наука, 1971. – 552 с. – Режим доступа: <http://www.marsexh.ru/tolstoy/tolstoy-i-vostok.html>. – Заглавие с экрана.
21. Юркевич А. Г. Интерпретации «Дао дэ цзина» в советском / российском китаеведении: проблема произвола переводчика / А. Г. Юркевич // Синология, японоведение и тибетология в России и Франции: история и перспективы. – М. : ООО Вариант, 2013. – С. 188–226.
22. Konishi S. Translation and Conversion Beyond Western Modernity: Tolstoian Religion in Meiji Japan / Sho Konishi // *Converting Cultures: Religion, Ideology, and Transformations of Modernity*. – Leiden : Brill, 2007. – P. 235–265.
23. The Classic of Filial Piety 孝經 / Transl. into Modern Chinese by Fy Genqing; transl. into English by Liu Ruixiang and Lin Zhihe. – Shandong Friendship Press, 1998. – 100 p.
24. 杉井六郎. 小西増太郎覚書(一) / 杉井六郎 // 社会科学. – 1981. – No. 27. – 頁 111–155.
25. トルストイ版老子 / 加藤智恵子・有宗昌子共訳. – 大坂 : ドニエプル出版, 2012. – 272頁.

S. Kapranov

GRADUATE OF THE KIEV THEOLOGICAL ACADEMY DANIEL KONISHI AS AN INTERPRETER OF THE CHINESE PHILOSOPHICAL THOUGHT

The article considers the problems of interpretation of Chinese philosophical thought in the heritage of Konishi Masutaro (in baptism Daniel Konishi), a graduate of Kyiv Theological Academy. His translations of Confucian and Taoist canonical texts (Da Xue, Zhong Yong, Xiao Jing, and Dao De Jing) from classical Chinese into Russian, as well as his article on the philosophy of Lao Tzu are taken as the proposed object of analysis. All the above mentioned works were written in 1892–1896. The study is the first attempt to analyze all the sinological works by Konishi as a whole.

The article shows the innovative character of Konishi's activity as a translator and an interpreter of Chinese philosophy. Some of his translations, namely Dao De Jing and Xiao Jing, were first published translations of the relevant texts into Russian; in other cases, the previous translations, published a century before, already became obsolete. It is also important that Konishi's works were published in a reputable scientific journal devoted to philosophy and psychology, rather than in a specialized Orientalistic edition, which greatly expanded their audience, and thereby the Chinese classic was introduced to the general philosophical discourse.

The article also proposes a new evaluation of Konishi's contribution to the East–West philosophical dialogue. Konishi compared the Chinese philosophy to ancient Greek and defended priorities of the former, which was not typical for the Western thought of the 19th century. He also tried to defend some traditional views, particularly on the authorship of texts. In the focus of Konishi's studies were Lao Tzu and Confucius. According to Konishi, the first made an innovative breakthrough in ethics and metaphysics, approaching close to Christianity, the second preserved and developed the tradition of the ancient kings-sages, at the same time preventing the spiritual development of China.

The article pays particular attention to the impact of Leo Tolstoy on sinological works of Konishi and questions the established view on Konishi as a mere Tolstoy's assistant in translating Chinese texts.

Keywords: Chinese philosophy, Confucianism, Taoism, Chinese studies, dialogue of cultures, Konishi Masutaro.

Матеріал надійшов 29.06.2017